

УДК 730.071.1.071.4.072.2.036(477)"19"І.
Севера(092):001.8
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2025.01.126>

ІВАН СЕВЕРА (1891—1971): СПАДЩИНА І ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ

Юліан САВКО

доцент, заслужений діяч мистецтв України,
Львівська національна академія мистецтв,
кафедра академічного рисунку,
вул. Кубійовича, 38, 79011, м. Львів, Україна,
e-mail: savkojulian@gmail.com

Стаття присвячена постаті видатного українського скульптора, педагога, одного з найбільш авторитетних репрезентантів національного образотворчого мистецтва поза Батьківщиною Івана Севери (1891—1971). Масштаби його образного мислення, широке поле діяльності на сьогодні потребують нових наукових підходів щодо осмислення творчої спадщини. *Актуальність* статті полягає в тому, що вперше в мистецтвознавчій науці порушується питання необхідності вироблення комплексних заходів для поглиблення рівня фахової кваліфікації доробку митця та популяризації його імені шляхом меморіалізації місць, пов'язаних з його життям. У відповідності до поставленої мети розглядається група основних публікацій та джерельних ресурсів, які є важливими для висвітлення сторінок динамічної біографії І. Севери, його особистих контактів з відомими італійськими, чеськими та українськими художниками, а також різних аспектів міжкультурних взаємодій у мистецьких практиках 1920—1940-х років. *Об'єктом* дослідження є творча і педагогічна спадщина І. Севери, *предметом* — проблема поглиблення наукового дискурсу щодо місця і значення творчості митця в історії українського образотворчого мистецтва ХХ ст. та вироблення форм вшанування його пам'яті у сучасному українському суспільстві. *Методологічною основою* дослідження є біографічний, науково-реконструктивний та науково-інтерпретативний методи, з залученням соціокультурних підходів щодо трактування концепту «культурної пам'яті».

Ключові слова. Іван Севера, українське образотворче мистецтво, скульптура, мистецька педагогіка, творча методологія, художній образ, міжкультурна взаємодія, модернізм, тоталітаризм, пам'ятник, мистецька спадщина, «культурна пам'ять».

Julian SAVKO

Associate Professor of the Department
of Academic Drawing,
Lviv National Academy of Arts,
Honored Artist of Ukraine,
38, Kubiiovych str., 79011, Lviv, Ukraine,
e-mail: savkojulian@gmail.com

IVAN SEVERA (1891—1971): HERITAGE AND COMMEMORATION

The article is devoted to the figure of the outstanding Ukrainian sculptor, teacher, one of the most authoritative representatives of national fine art outside the Motherland Ivan Severa (1891—1971). Today, the scale of his imaginative thinking, wide field of activity require new scientific approaches to understanding of his creative heritage.

The relevance of the article lies in the fact that, for the first time in art science, the issue of the need to develop comprehensive measures to deepen the level of professional qualification of the artist's work and popularize his name by memorializing places related to his life is raised. In accordance with the set goal, a group of main publications and source resources are considered, which are important for covering the pages of the dynamic biography of I. Severa, his personal contacts with famous Italian, Czech and Ukrainian artists, as well as various aspects of intercultural interactions in artistic practices of the 1920s—1940s. Special attention is paid to the transformation of the creative methodology of the artist in the circumstances of the totalitarian reality in Ukraine. For the first time, materials from the opening of a monument in the village of Novosilky, where the sculptor was born, are being put into scientific circulation.

The object of research is the creative and pedagogical heritage of I. Severa, *the subject* is the problem of deepening the scientific discourse regarding the place and significance of the artist's work in the history of Ukrainian fine art of the 20th century and developing forms of honoring his memory in modern Ukrainian society.

The methodological basis of the research is biographical, scientific-reconstructive and scientific-interpretive methods, with the involvement of socio-cultural approaches to the interpretation of the concept of «cultural memory».

Keywords: Ivan Severa, Ukrainian fine art, sculpture, art pedagogy, creative methodology, artistic image, intercultural interaction, modernism, totalitarianism, monument, artistic heritage, «cultural memory».

Вступ. Ім'я Івана Севери фігурує в численних наукових дослідженнях та довідникових виданнях як вагома постать мистецького та освітнього життя в Україні першої половини — середини ХХ століття. Про нього часто згадують у споминах відомі скульптори, його учні по Львівському державному інституті прикладного та декоративного мистецтва (ЛДІПДМ), історики професійної мистецької освіти. Разом з тим в історіографії закріпилися, здебільшого, найбільш загальні відомості з його творчої біографії, а судження про його доробок зводиться лише до найбільш репрезентативних творів, головним чином алегорії «Пацифікація» (1933) та бюста Івана Франка (1947). Попри те, що ці скульптури є справді ваговими щодо авторської пластично-образної доктрини, вони не можуть залишатися єдиними носіями творчих ідей, якими збагатив І. Севера історію українського образотворчого мистецтва. Існує відчутна дистанція між станом вивчення різних періодів творчості цього митця, між різними жанрово-тематичними групами його скульптури. Досі не сформовано каталогу його творів, а відомості про окремі з них і на сьогодні залишаються суперечливими.

Крім самої спадщини маловивченою є проблема вшанування пам'яті І. Севери. Село Новосілки Яворівського р-ну Львівської області, уродженцем якого був цей художник, потребує системних заходів з музеєфікації та створення краєзнавчих маршрутів для сучасного культурного туризму. Мало хто з краян знає і про встановлений 4 червня 1991 р. у селі пам'ятник — єдиний такого роду меморіал на честь цього видатного діяча національної культури. Наявність цього пам'ятника, як естетична паспортизація місця, від якого починається біографія митця, дає можливість сформувати тут певний символічний простір для виховання нових поколінь на прикладі життя видатних українців.

Відповідно до цього об'єктом дослідження є біографія і творча спадщина Івана Севери, предметом є проблема вивчення всього обсягу творчості митця, а також форми вшанування пам'яті про Івана Северу, зокрема в аспекті меморіалізації місця його народження. *Методологічною основою дослідження* є біографічний, історико-культурний і науково-реконструктивний методи, а також соціокультурологічний підхід щодо моделювання шляхів

реалізації вироблення нового рівня наукової кваліфікації та музеєфікації видатної мистецької постаті.

Аналіз досліджень. Постать Івана Севери привертала увагу багатьох дослідників українського образотворчого мистецтва ХХ ст., хоча переважна більшість авторів розглядали його творчість фрагментарно і лише у вузьких рамках тем, присвячених різним періодам історії мистецтва. Тривалий час головним ресурсом історіографії, в якому акумульовано відомості щодо публікацій про митця, був бібліографічний покажчик «Художники радянської Львівщини», укладений С. Костюком (1980) [1]. У розділі, присвяченому І. Севері, подано дев'ять позицій назв його основних скульптур, а також перелік публікацій, в яких фігурують його твори. Серед статей, в яких згадується митець, вирізняються важкодоступні на сьогодні для ознайомлення публікації «Нове погруддя Шевченка» (1929) [2], «В майстерні скульптора Івана Севери» (1933) [3], «Скульптор Іван Севера» (1948) [4], «Скульптор Севера повинен мати хорошу майстерню» (1956) [5], «Скульптура “Ніл”» (1956) [6], Художник-педагог (до 70-річчя з дня народження І.В. Севери) (1961) [7], «Вершини майстерності» (1964) [8] та деякі інші. Поза тим, що ці короткі статті мають здебільшого інформативний характер, вони містять відомості, які доповнюють окремі біографічні факти з життя митця і збагачують фактологічне поле теми. У деяких інших публікаціях, а саме монографії А. Німенка «Українська скульптура другої половини ХІХ — початку ХХ ст.» (1963) [9] та журнальній статті «Деякі риси української скульптури 20-х років» (1970) [10] ім'я художника розглядається у контексті історичної динаміки розвитку скульптури в Україні.

До менш відомих для дослідників є невеликі публікації про митця в часописах періоду Другої світової війни. Це, зокрема, статті «Поворот майстра (з приводу приїзду до Львова скульптора проф. І. Севери)» (1943) [11] та «Розмова з професором Іваном Северою» (1943) [12]. Наведені у цих публікаціях факти прояснюють деякі маловідомі сторінки творчості скульптора в реаліях протистояння двох злочинних тоталітарних систем — сталінської та гітлерівської, містять окремі факти щодо його праці над новими творами.

Натомість системний характер у висвітленні теми життя і творчості І. Севери мали лише книги Дмитра Крвавича та Богдана Гориня. Перша з них, «Іван Ва-

Іл. 1. Іван Севера

ильович Севера: нарис про життя і творчість» побачила світ 1958 р., ще за життя скульптора [13]. Хоча авторський текст не розкрив усіх основних аспектів багатой хронології подій і творчих здобутків митця, ця книга, все ж, відіграла важливу роль у подальшому зацікавленні науковців і художників постаттю І. Севери. При цьому слід наголосити, що в умовах тоталітарного часу молодий автор, учень скульптора, згодом теж відомий митець і педагог Д. Крвавич не мав можливості розкрити теми зв'язків Івана Севери з представниками європейського мистецького модернізму, як і питання наявності в концепції пластики скульптора елементів експресіонізму, кубізму чи інших стильових різновидів авангарду, які в радянський час вважалися «ідейно хибними». Повна назва науково-белетристичної книги Б. Гориня — «У пошуках берега: життя і творчість Івана Севери» [14]. Уже саме формулювання з ключовим концептом «берег» відповідало авторській ідеї відстежити складні дороги життя видатного митця, перепони, які йому довелося долати на перетині різних політичних, ідейних, психологічних, родинно-побутових та інших обставин. Завдячуючи особистим зустрічам зі скульптором Б. Горинь ввів у науковий обіг значну кількість фактів, репродукцій творів з їх науковою інтерпретацією. На сьогодні ця книга є найбільш по-

вною за об'ємом і змістом висвітлення життя і творчості Івана Севери (іл. 1).

Основним джерельним ресурсом для написання статті є «Особова справа Севери Івана Васильовича», що зберігається в Архіві Львівської національної академії мистецтв [15]. В ній зібрані довідки, протоколи та витяги з них, копії наказів по ЛДПДМ, деталізовані, заповнені особисто, Особові листки по обліку кадрів, копії дипломів про освіту тощо. Поза тим, що частина з наявних тут документів уже була в полі зору окремих дослідників, більшість з фактів може стати підставою для поглиблення рівня вивчення творчої біографії І. Севери і як митця, і як педагога. Додатковими джерелами нашої публікації є фондова група матеріалів «Севера Іван Васильович (1891—1971), український скульптор», що зберігається у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України [16], а також робочі матеріали Д. Крвавича для підготовки публікації «Іван Васильович Севера згадує...» (поч. 1990-х рр., неопубліковано)¹.

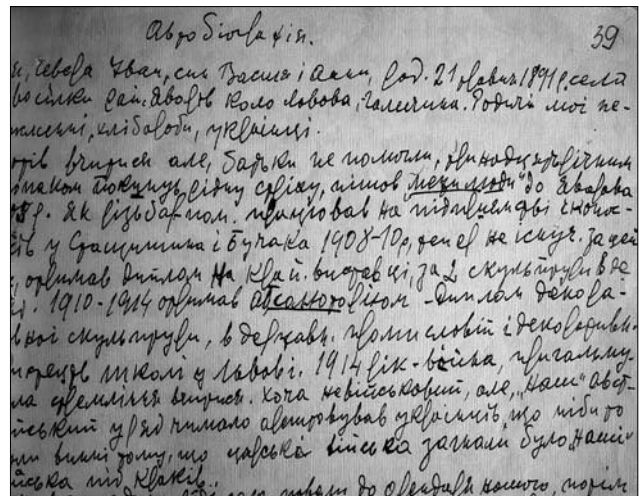
Основна частина. Загальні біографічні відомості про себе Іван Севера прописував особисто в кількох версіях автобіографії. Народився 21 травня 1891 р. у с. Новосілки, на той час Яворівського повіту, на той час Австро-Угорської імперії, в українській селянській сім'ї. Батьки, неписьменні хлібороби, не мали змоги матеріально забезпечити синові початкову освіту. «Я дуже хотів учитися, але батьки не могли допомогти і тому я 13-річним кинув батьків і пішов «межи люди»» [14, с. 10]. На той час він уже мав перші творчі досвіди, а саме з різьбярства по дереву (іл. 2). За даними Б. Гориня, захоплення цим ремеслом у нього розпочалося з святково-ритуальних вертепів: «...хтось із тямущих селян, побачивши вироби хлопця, сказав Василеві Севері, що варто було б віддати сина в Яворівську різьбярську школу» [14, с. 10]. Набуваючи тут у 1904—1907 роках фахові навички на формах дитячих іграшок, статуєток, зооморфних фігурок, Іван Севера ставав дедалі вправнішим і бажав удосконалювати свій професійний вишкіл. Упродовж 1908—1910 років продовжив навчання у Львові, в знаного сницаря та різьбяра Дмитра Стацишина, що у своїх працях для іконостасів тяжів до т. зв. «гуцульського стилю» [17], та майстра Бучака. На Краєвій промисловій виставці у Львові за свої дві дерев'яні скульптурки отри-

¹ Зберігається в приватному архіві Р. Яцїва.

мав диплом [15]. Наступні чотири роки навчався у державній Львівській мистецько-промисловій школі, 1914 р. отримавши диплом (Absolutorium) художника декоративно-монументальної скульптури. Його професійними наставниками були педагоги і митці Юліуш Войцех Белтовський та Ян Нальборчик, а з числа тогочасних творів відомими були два барельєфні дракони, виконані ним для фасаду будинку 50 сучасної вулиці Івана Франка у Львові [13, с. 6].

Ці перші роки фахового вишколу закріпили в Івана Севери здатність узагальнювати пластичну форму, надавати їй більш декоративного, аніж реалістичного звучання. Натомість талановитий початкуючий митець не бажав обмежитися цією лінією творчого розвитку. Планам здобути академічну освіту у Римі, одній зі столиць неокласичного мистецтва, перешкодила Перша світова війна. Після складних життєвих перипетій подальші його шляхи прокладалися в неочікуваному напрямку. Так, опинившись майже в епіцентрі воєнних подій, його очікував полон, втеча та евакуація до Києва. Далі таки повернувся до мрії про академічну мистецьку освіту. Про це вкрай лаконічно написав в одній з автобіографій: «1915—1918 студіював в Акад[емії] Худож[еств], Петроград і виконував ск[ulptурні] праці, зах[в]орів на легені і тому 1918 і 1919 працював як викладач рисунків на Кубані в гімназіях» [15]. Навчаючись в іменитих скульпторів-педагогів Гуго Залемана (німецького роду) та українця Володимира Беклемішева, Севера посилив в авторській методології реалістичну складову, яка надалі стала інтегральною рисою його пластичного мислення. Як зазначав Д. Кривач, опісля молодий скульптор емігрував до Туреччини, а звідти перебирається до столиці Чехословаччини Праги, де впродовж 1920—1921 років студіює скульптуру в Академії мистецтв у професорській майстерні визначного чеського митця Яна Штурси [13, с. 8]. За короткий час перебування у Празі Іван Севера створив значимі портретні твори (серед основних — композитора Б. Сметани, художника М. Швабінського, артиста Е. Вояна), а також символістські образи «Поранений» та «Хвиля».

Наступним пунктом мистецько-освітніх маршрутів І. Севери став омріяний Рим. Його навчання в місцевій Академії мистецтв супроводжувалось всебічними студіями не лише образотворчого мистецтва, але й літератури, музики, водночас він пробує себе і

Іл. 2. Фрагмент автобіографії І. Севери. 1947. З Архіву ЛНАМ

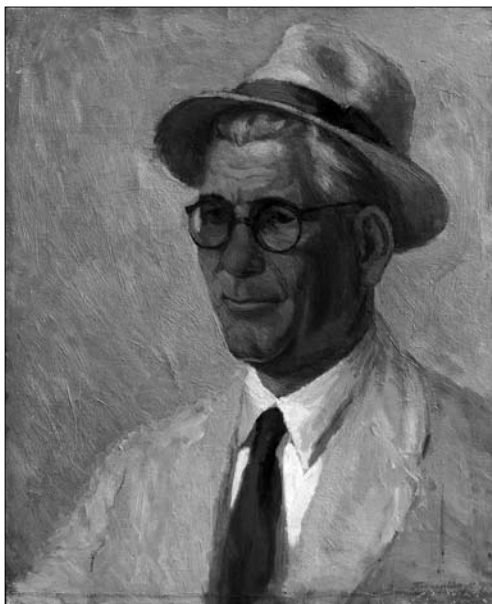
Іл. 3. Диплом Івана Севери про освіту у Римській академії мистецтв. 1923

в реставрації скульптури. Профільним педагогом для нього став Етторе Феррарі, один з ключових академічних професорів старшого покоління (іл. 3). Збагачений новими фаховими досвідами, безпосередніми враженнями від пам'яток мистецької класики світового значення, 1924 року Севера повертається до Праги, де активізує свою творчу працю та виставкову діяльність. Упродовж двох років тут він створює ряд вагомих скульптурних образів символістського та реалістичного характеру, з-поміж яких вирізнялися «Закована», «Філософ», «Робітник», «Композитор», а також «Автопортрет», які стали важливою складовою його наростаючого професіоналізму та ознак індивідуального стилю.

Від 1926 року знову перебудовується вектор творчих орієнтирів Івана Севери. Він піддається кличам підняти рівень національного мистецтва на Батьківщині, і переїжджає до Києва. Ціро вірячи у свою мі-

Іл. 4. Іван Севера. Пацифікація. 1933

Іл. 5. Петро Грегорійчук. Портрет скульптора Севери. 1948. Пол., олія

сію, напередодні переслідувань московською тоталітарною владою передових представників національної культури — літератури, театру, мистецтва, науки, скульптор опиняється тут. Спершу викладає у Київському художньому інституті, де опиняється на вістрі боротьби так званого «пролетарського радянського мистецтва» з «формалізмом». 1929 року переїжджає до Харкова, де стає педагогом місцевого художнього інституту. Серед його колег — провідні художники-авангардисти, що спершу психологічно сприяли його творчим шуканням, натомість Голодомор в Україні і зростаючі переслідування української інтелігенції не давали змоги зосередитися над оригіналь-

ними образними ідеями. Загалом у Києві та Харкові митець створив ряд портретних зображень (бюст молодого Т. Шевченка, позначені впливом тоталітарної ідеології погруддя В. Леніна, робітника одного з заводів І. Шевченка, медика, професора О. Корчака-Чепурківського), а також фігуру «Дамо країні вугілля», барельєфи «Проектування» та «Виробництво» для заводського театру та деякі інші твори, які мали здебільшого академічний характер за пластикою і вказували на певну стагнацію творчого поступу автора. Поза тим, в таких несприятливих реаліях Севера творить одну зі своїх кращих скульптур «Пацифікація», в манері ліпки якої проявилися кращі авторські риси внутрішньої експресії і сили пластичної думки (іл. 4).

1934 року художник був змушений полишити Харків. Спершу він перебуває у Киргизії (звідти — кілька цікавих портретних образів та композиція «Узбецький танок»), а згодом — у Москві та Можайську. З початком Другої світової війни знаходить можливість повернутися до давно покинутого Львова. Педагогічну практику відновив у роки німецької окупації міста, викладаючи у мистецько-промисловій школі, а вже після завершення війни залишається працювати у новоствореному Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва. Віддаючи багато часу педагогічній роботі, упродовж другої пол. 1940-х—1960-х років у скульптурі веде кілька масштабних тем, ключовою з яких став образ І. Франка — як станкового твору, так і проекту пам'ятника. Втім, реалізувалася ідея монументу Франкові у Львові вже його учнями, недавніми студентами ЛПДМ. Тим не менше, образне втілення цієї теми Іваном Северою стало подією в історії українського мистецтва післявоєнного часу (іл. 5).

Післявоєнний час не був сприятливим для І. Севери чи інших українських митців для реалізації творчих ідей. Нав'язаний радянською владою ідеологічний канон «соцреалізму» руйнував цілісність авторської методології скульптора, звужуючи його до академічних рішень образності. Саме з таким підходом він виконав портретні образи козацького сотника Івана Гонти, письменників Василя Стефаника, Лесі Українки, Тараса Шевченка. Спеціальну увагу в завершальний період творчості приділяв рисунку, що, очевидно, було пов'язане з його педагогічною діяльністю. Багатий досвід Івана Севери як скульптора-практика був переданий його учням, які

Іл. 6. Книга Б. Гориня про Івана Северу. 1995

згодом теж стали відомими митцями. Про це неодноразово наголошували Д. Крвавич, Е. Мисько, І. Самотос, Т. Бриж, В. Одрехівський, І. Андрейканич, В. Борисенко та ін. (іл. 6).

Життя і творча спадщина Івана Севери частково розкрита у вже згаданих книгах Д. Крвавича і Б. Гориня, але на сьогоднішній час є велика необхідність максимально повної документації його багатого доробку як митця і педагога, як і наукова кваліфікація його авторської методології. Окремої уваги потребує меморіалізація життя художника в його рідному селі. 1991 року з ініціативи заступника голови виконавчого комітету Яворівської районної ради народних депутатів Львівської області Степана Лукашика автором публікації був виконаний пам'ятник Іванові Севері, а 4 червня того ж року встановлений та офіційно відкритий біля школи села Новосілки. Архітектурна пропозиція теж реалізована автором. На урочистість відкриття приїхало багато офіційних осіб, зокрема знамих митців, літераторів, науковців, зокрема Е. Мисько, І. Самотос, Д. Крвавич. Р. Лубківський, Л. Різник, І. Микитюк, Г. Кудлаєнко, Я. Мотика, Б. Романець. В такий спосіб реалізовано один з ранніх етапів формування середовища, в якому з'явилася можливість актуалізувати суспільну зацікавленість мешканців, як і гостей села, іменем видатного сподвижника української культури (іл. 7, 8).

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 1 (181), 2025

Іл. 7. Юліян Савко біля пам'ятника І. Севері у с. Новосілки Яворівського р-ну. 4 червня 1991 р. Граніт, кована мідь, чавун

Іл. 8. Відкриття пам'ятника І. Севері авторства Юліана Савка 4 червня 1991 р. Село Новосілки Яворівського р-ну

Висновки. В історії українського образотворчого мистецтва Іван Севера посідає вагомe місце як скульптор і педагог. Разом з тим його великий творчий спадок досі залишається освоєним лише частково, а фахова кваліфікація його авторської пластично-образної мови потребує більш системного підходу. Реалізувати цю задачу необхідно разом з питаннями популяризації знань про його родинне життя, ціннісні зв'язки з місцями його дитинства, з комплексом питань національної культурної пам'яті опосередковано через його складну творчу біографію. Враховуючи дієвість такої галузі, як культурний менеджмент, село

Новосілки, де він народився, можна було б включити у маршрути «культурного туризму». Пам'ятник І. Севері, встановлений біля сільської школи більш ніж 30 років тому, може стати ключовим маркером щодо активізації цього процесу як на місцевому (громадському), так і на державному рівнях.

1. Художники радянської Львівщини: Бібліографічний покажчик. Уклад. С. Костюк; наук. ред. Х. Саноцька. Львів: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР, 1980. 355 с.
2. Нове погруддя Шевченка. *Зоря*. Дніпропетровськ, 1929. № 4.
3. Шишов Г., Сенгалевич М. В майстерні скульптора Івана Севери. *Літературна газета*. 1933. 15 квітня.
4. Усиченко Ю. Скульптор Иван Севера. *Львовская правда*. Львів, 1948. 30 квітня.
5. Павличко Д. Скульптор Севера повинен мати хорошу майстерню. *Вільна Україна*. Львів, 1956. 28 листопада.
6. Скульптура «Ніл». *Вільна Україна*. Львів, 1956. 12 грудня.
7. Чехович С. Художник-педагог (до 70-річчя з дня народження І.В. Севери). *Ленінська молодь*. Львів, 1961. 21 травня.
8. Батіг М. Вершини майстерності. *Вітчизна*. Київ, 1964. № 9. С. 168—169.
9. Німенко А. *Українська скульптура другої половини ХІХ — початку ХХ ст.* Київ: Видавництво АН УРСР, 1963.
10. Варварецький Ю. Деякі риси української скульптури 20-х років. *Образотворче мистецтво*. Київ, 1970. № 6. С. 13—14.
11. С-ка М. Поворот майстра (з приводу приїзду до Львова скульптора проф. І. Севери). *Наші дні*. Львів, 1943. Ч. 9. С. 5—6.
12. Розмова з професором Іваном Северою. *Український вісник*. Берлін, 1942. Ч. 15. С. 9.
13. Кривавич Д. *Іван Васильович Севера: нарис про життя і творчість*. Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. 39 с.: іл.
14. Горинь Б. *У пошуках берега: життя і творчість Івана Севери*. Перед. М. Ільницького. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. 240 с.: іл.
15. Особова справа Севери Івана Васильовича. *Архів ЛНАМ*. Ф. 1653. О. 2-ОС. Спр. 378.
16. Севера Іван Васильович (1891—1971), український скульптор. *Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (м. Київ)*. Ф. 170. Оп. 1.
17. *Sprawozdanie z działalności «Ligi Pomocy Przemysłowej» za czas od 15 sierpnia 1908, do 31 grudnia 1909*. Lwów: Ligi Pomocy Przemysłowej, 1910. S. 262.

REFERENCES

- Kostyuk, S., & Sanotska, H. (Ed.). (1980). *Artists of the Soviet Lviv region: Bibliographic index*. Lviv: Lviv Scientific Library named after V. Stefanyk Academy of Sciences of the Ukrainian SSR [in Ukrainian].
- (1929). Shevchenko's new bust. *Star*, 4 [in Ukrainian].
- Shishov, G., & Sengalevich, M. (1933, April). In the workshop of the sculptor Ivan Severa. *Literary Newspaper*, 15 [in Ukrainian].
- Usychenko, Yu. (1948, April). Sculptor Ivan Severa. *Lviv Pravda*. Lviv [in Russian].
- Pavlychko, D. (1956, November). A Severus sculptor must have a good workshop. *Free Ukraine*. Lviv [in Ukrainian].
- «Nile» sculpture (1956, December). *Free Ukraine*. Lviv [in Ukrainian].
- Chekhovych, S. (1961, May). Artist-pedagogue (for the 70th anniversary of the birth of I.V. Severa). *Lenin's Youth*. Lviv [in Ukrainian].
- Batig, M. (1964). Peaks of skill. *Vitchyzna*, 9, 168—169 [in Ukrainian].
- Nimenko, A. (1963). *Ukrainian sculpture of the second half of the 19th — early 20th centuries*. Kyiv: Publishing House of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR [in Ukrainian].
- Varvaretsky, Yu. (1970). Some features of Ukrainian sculpture of the 20s. *Fine arts*, 6, 13—14 [in Ukrainian].
- Ms., M. (1943). Return of the master (on the occasion of the arrival of the sculptor Prof. I. Severy in Lviv). *Our days* (Part 9, pp. 5—6) [in Ukrainian] [in Ukrainian].
- Krvavych, D. (1958). *Ivan Vasyliovych Severa: an essay on life and work*. Kyiv: State Publishing House of Fine Arts and Musical Literature of the Ukrainian SSR [in Ukrainian].
- Horyn, B., & Ilnytskyi, M. (1996). *In search of the shore: the life and work of Ivan Severa*. Lviv: Institute of Ukrainian Studies named after AND; Krypyakevych of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Personal file of Severa Ivan Vasyliovych. *LNAM archive*. F. 1653. Fr. 2-OS. Ex. 378 [in Ukrainian].
- Severa Ivan Vasyliovych (1891—1971). Ukrainian sculptor. *Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine (Kyiv)*. F. 170. Op. 1.
- Report on the activities of the “League of Industrial Assistance” for the period from August 15, 1908 to December 31, 1909. Lviv: League of Industrial Assistance, 1910. P. 262 [in Polish].